

## ZÁKAZ ZNEUŽITÍ PRÁV A JEHO UPLATNĚNÍ V MEZINÁRODNÍM OBCHODĚ

KARLA HÝBLOVÁ

Advokátní kancelář Hajduk a partneři s.r.o.

### **Abstract in original language**

Ani v mezinárodním obchodním prostředí nemají smluvní strany úplnou volnost pokud jde o jejich chování a jednání při realizaci obchodních transakcí. Naopak se u nich očekává určitý standard chování, jehož důležitou součástí je povinnost jednat v dobré víře. Jednou z mnoha funkcí zásady dobré víry je pak bránit tomu, aby práva, která svědčí smluvní straně, tato zneužila, tedy zejména aby vykonávala práva s cílem způsobit druhé straně škodu, nebo vykonávala práva k jiným účelům, než k nimž jsou určena, či nepřiměřeným způsobem. Rozsah, jakým by takto mělo být limitováno jednání smluvních stran v mezinárodním obchodu, je však předmětem sporů.

### **Key words in original language**

Dobrá víra, zneužití práv, smluvní právo, mezinárodní obchod.

### **Abstract**

Even in the international business environment the parties to the contract are not totally free as to their behaviour and acting when carrying out trade transactions. Conversely a certain standard of behaviour is expected, whose important part is the obligation to act in good faith. One of many functions of the principle of good faith is to prevent the party to the contract to abuse his rights, which means especially to exercise the rights in order to cause damage to the other party, or to exercise them for different purposes, than they are intended for, or in inadequate manner. It is disputable, however, to what extent the parties behaviour shall be limited in international trade.

### **Key words**

Good faith, abuse of rights, contract law, international trade.

## **I. Úvod**

Prostředí mezinárodních obchodních vztahů často evokuje představu, že jednotlivé obchodní transakce, pokud jde o soukromoprávní stránku, jsou podřízeny jen minimální právní regulaci, respektive tato právní regulace je mnohem volnější, než je tomu u vnitrostátních právních vztahů. Také pokud jde o chování smluvních partnerů ve sféře mezinárodních vztahů, zdá se být mnohem méně podrobena restrikcím, s tím, že platí, co je sjednáno ve smlouvě, a mimo tento rámec může smluvní partner jednat libovolně. Je

však na místě se ptát, do jaké míry tyto představy korespondují s realitou mezinárodních obchodních transakcí?

Bylo by mylné domnívat se, že mezinárodní obchodní transakce probíhají v právním vzduchoprázdnu; právní regulace je ve skutečnosti komplikovanější, než je tomu u transakcí vnitrostátních, neboť v sobě zahrnuje normy různého původu, které na transakci dopadají.

Vedle norem vnitrostátního práva, které se na právní vztah ve většině případů aplikují, jsou významným zdrojem práv a povinností též mimo jiné mezinárodní smlouvy a mezinárodní obchodní zvyklosti. V rámci těchto nástrojů právní regulace mezinárodních obchodních vztahů pak nacházíme rovněž standardy chování, které jsou smluvní partneři povinni dodržovat a které mnohdy na tyto kladou mnohem vyšší nároky, než jednotlivé národní právní řády.

## II. Obecně k zákazu zneužití práv

Co si představit pod pojmem zneužití práv? Je nepochybné, že tento pojem se řadí do kategorie pojmů neurčitých, jejichž význam je naplňován výkladem. Přesto pro snadnější uchopení této problematiky nabízím definici profesora Bonella: „Za zneužití práv se považuje zákeřné jednání, kdy smluvní strana vykonává právo proto, aby způsobila újmu druhé smluvní straně, nebo je vykonává pro jiné účely, než pro jaké bylo poskytnuto.“<sup>1</sup>

Všechny právní řády tak, jak postupně vznikaly a vyvíjely se, byly dříve či později postaveny před otázkou, jak řešit situaci, kdy striktní aplikace právní normy vedla k výsledku, který byl nepřijatelný, neboť vedl k nespravedlnosti. V mnoha takovýchto případech samotný jeden z účastníků využíval právní normu v rozporu s jejím účelem a snažil se tak dosáhnout určitého prospěchu. Římské právo v reakci na takové a obdobné situace přišlo s požadavkem, aby účastníci právních vztahů plnili své povinnosti v dobré víře a za tímto účelem zavedlo speciální žaloby, tzv. *bona fidei judicia*, které mimo jiné umožňovaly též obranu před jednáním, které zneužívalo právo.<sup>2</sup> I v moderní historii je zákaz zneužití práv spojován právě se zásadou dobré víry, avšak není to pravidlem, neboť některé právní řády tuto obecnou zásadu neuznávají (typicky země angloamerického právního systému). I přístupy jednotlivých právních řádů k otázce zneužívání práv se tak mohou dosti lišit. Nejlépe to je možné demonstrovat na následujícím modelovém případě.

Na základě kupní smlouvy má prodávající kupujícímu dodat zboží, první splátka na kupní cenu má být dle kupní smlouvy placena předem. Je

---

1 Bonell, M.J. An International Restatement of Contract Law, The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. 3. vydání. Ardsley, NY : Transnational Publisher, Inc., 2005, s. 133  
2 Zimmermann, R., Whittaker, S. Good Faith in European Contract Law. Cambridge : Cambridge University Press, 2000 s. 63

dohodnuto, že v případě prodlení s placením kupní ceny má prodávající právo odstoupit od smlouvy. Z důvodu pochybení na straně kupujícího není zanedbatelná část kupní ceny zaplacená včas, v návaznosti na upozornění prodávajícího je chybějící část doplacená o den později. Prodávající se rozhodne od smlouvy odstoupit, pozdní placení kupní ceny je však jen záminkou pro odstoupení, ve skutečnosti prodávající dostal výhodnější nabídku na prodej zboží. Jaké by tedy byly přibližně pohledy vybraných právních řádů na tuto situaci? V rámci německého, rakouského, nizozemského, francouzského a italského práva by jednání prodávajícího bylo poměřováno se zásadou dobré víry a spíše by bylo shledáno v rozporu s uvedenou zásadou. Belgické právo by takové jednání považovalo za zneužití práv. V uvedených zemích by navíc zvláště bylo zohledněno, že dlužná částka byla uhrazena před tím, než bylo odstoupeno od smlouvy, i z tohoto důvodu by tedy odstoupení bylo nepřipustné. Naopak dle anglického a skotského práva by postup prodávajícího nebyl nijak zpochybňován, neboť smluvní strany mají naprostou volnost sjednat si jakékoliv smluvní podmínky a nezkoumá se, zda tato práva či jejich výkon jsou přiměřené či nikoliv.<sup>3</sup> Uvedená argumentace tak mimo jiné též nastoluje klíčovou otázku, kde jsou hranice mezi přiměřeným výkonem práv a jejich zneužitím.

V mezinárodním prostředí, kde je obtížné identifikovat jednotný hodnotový systém, je aplikace zákazu zneužití práv, často v souvislosti se zásadou dobré víry, ještě komplikovanější, neboť ta by neměla být navázána na určitý právní řád. Jak bylo v této souvislosti trefně poukázáno, není sporu o tom, že doktrína dobré víry představuje určitý soubor restrikcí, které omezují subjekt při sledování vlastních zájmů, problémem však je, že nikdo neví, jak daleko tato omezení mohou zajít. Jinými slovy dobrá víra předpokládá existenci určitých morálních pravidel, ve vztahu k nimž by mělo být jednání smluvních partnerů poměřováno, není však zřejmé, o jakou (nebo čí) morálku má v praxi jít. Bez jasného mravního referenčního bodu je zde nekonečná nejistota ohledně celé řady rozhodných otázek.<sup>4</sup>

Vzhledem k tomu, že téma jako celek je značně obsáhlé, budu se dále ve svém příspěvku zabývat problematikou zákazu zneužití práv pouze v rámci vybraných pramenů práva a souborů pravidel, konkrétně pak půjde o úpravu obsaženou v Úmluvě OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží z roku 1980 (dále jen „Úmluva“), Zásadách mezinárodních obchodních smluv UNIDROIT (dále jen „Zásady UNIDROIT“), Principech evropského smluvního práva (dále jen „PECL“) a v Návrhu společného referenčního rámce (dále jen „DCFR“).

---

3 Zimmermann, R., Whittaker, S. *Good Faith in European Contract Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 2000 s. 293-321

4 Andrew Grubb & Michael Furmston, *The Law of Contract*, at 73 (London: Lexis Nexis UK, 2d ed. 2003). Citováno z: Barnes, Naomi Julia. *Good faith under the UNIDROIT principles of international commercial contracts: a struggle for meaning*. [citováno 6. června 2010] Dostupný z: [http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/car/html/CAR9\\_ARTICLE14.pdf](http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/car/html/CAR9_ARTICLE14.pdf)

### III. Zákaz zneužití práv z pohledu Úmluvy

Hned v úvodu je potřeba uvést, že Úmluva samotná neobsahuje žádné ustanovení, v němž by byl zákaz zneužití práv explicitně zakotven. Rovněž Úmluva výslovně nezakotvuje žádný obecný standard chování, který by smluvní partnery vázal. Odkaz na dobrou víru nacházíme pouze v ustanovení čl. 7 Úmluvy, a to v souvislosti s interpretací Úmluvy.

čl. 7 odst. 1: „Při výkladu této úmluvy se přihlédne k její mezinárodní povaze a k potřebě podporovat jednotnost při jejím použití a dodržování dobré víry v mezinárodním obchodu.“

čl. 7 odst. 2: „Otázky spadající do předmětu úpravy této úmluvy, které v ní nejsou výslovně řešeny, se řeší podle obecných zásad, na nichž úmluva spočívá.“

Z dikce uvedených ustanovení je zřejmé, že úloha dobré víry měla být omezena jen na spolupůsobení při interpretaci Úmluvy. Jde o kompromisní řešení, když pravidlo stanoví smluvním partnerům povinnost jednat v dobré víře se do textu Úmluvy prosadit nepodařilo. Pro praxi však tato zmínka byla postačující proto, aby se povinnost jednat v dobré víře dovodila výkladem ustanovení čl. 7 odst. 1, popřípadě též s odkazem na ustanovení čl. 7 odst. 2, s tím, že dobrá víra má být jednou z obecných zásad, na nichž Úmluva spočívá.

Podobný výše uvedenému modelovému případu je případ řešený u Mezinárodního rozhodčího soudu při obchodní a průmyslové komoře Ruské federace. V daném případě kupující odmítal platit kupní cenu za dodané zboží, a to z důvodu, že prodávající mu nedodal dokumenty vztahující se ke zboží přesně způsobem, jaký si kupující vyhradil ve smlouvě. S odkazem na čl. 7 Úmluvy bylo stanoveno, že manévrování kupujícího při placení kupní ceny je v rozporu s požadavkem dobré víry v obchodních vztazích.<sup>5</sup>

V jiném případě řešeném u Rozhodčího soudu při Mezinárodní obchodní komoře v Paříži vyvstala mimo jiné otázka, zda kupující odstoupil včas od smlouvy z důvodu nedodání zboží (čl. 49 odst. 1 a 2) a porušení dalších povinností ze smlouvy. Z okolností případu bylo zjištěno, že kupující měl možnost odstoupit nejdříve po 15. 12. a ve skutečnosti odstoupil 9. 1. následujícího roku. Vzhledem k tomu, že chování prodávajícího způsobilo nejistotu ohledně termínu reálného dodání zboží, když prodávající o něm kupujícího neinformoval, i věrohodnosti poskytnutých dokumentů ke zboží a bylo tak jasným porušením povinností prodávajícího dle doložky

---

<sup>5</sup> Rozhodčí nález Mezinárodního rozhodčího soudu při obchodní a průmyslové komoře Ruské federace ze dne 10. června 1999, sp.zn. 229/1996. Citováno z Sheehy, Benedikt. Good Faith in the CISG: The Interpretation Problems of Article 7 [citováno 6. června 2010].

Incoterms CFR, bylo odstoupení od smlouvy považováno za včasné. V souladu s obecným principem dobré víry námitka opožděného odstoupení od smlouvy nepřipadá v úvahu, neboť zpoždění, pokud k němu vůbec došlo, bylo v převážné míře zapříčiněno chováním samotného prodávajícího.<sup>6</sup> Prodávající se tak s ohledem na princip dobré víry nemohl dovolat čl. 49 odst. 2 Úmluvy.

Přes značně problematické zakotvení v Úmluvě se zásadě dobré víry, a prostřednictvím ní též zákazu zneužití práv, dostalo mnohem širšího uplatnění, než by se s ohledem na samotný text Úmluvy dalo očekávat.

#### **IV. Aplikace zákazu zneužití práv rámci Zásad UNIDROIT a PECL**

Jak pro Zásady UNIDROIT, tak i pro PECL, byla Úmluva důležitým inspiračním zdrojem. Oba soubory obchodních zvyklostí však Úmluvu překonávají v tom směru, že explicitně zakotvují povinnost smluvních stran jednat v dobré víře, bez jakýchkoliv pochybností zde tedy dobrá víra vystupuje jako standard chování, jímž jsou smluvní strany povinny se řídit. Na obranu Úmluvy je však nutno podotknout, že Zásady UNIDROIT i PECL patří do sféry soft-law, dosahování konsenzu nad formulacemi jednotlivých pravidel tak bylo mnohem snazší, než v případě Úmluvy.

Zásady UNIDROIT i PECL obsahují více ustanovení, které zmiňují dobrou víru, problematiky zákazu zneužití se však dotýkají následující.

čl. 1.7 Zásad UNIDROIT: „Každá smluvní strana musí jednat v souladu se zásadou dobré víry a poctivého obchodního styku v mezinárodním obchodě.“

čl.1:201 PECL: „Každá smluvní strana musí jednat v souladu se zásadou dobré víry a poctivého obchodního styku.“

Pod obecnou povinností jednat v souladu se zásadou dobré víry se, byť to není výslovně uvedeno, skrývá též zákaz zneužívat práva. Není pak bez významu, že obě ustanovení mají kogentní povahu, byť, jak již bylo uvedeno výše, nejde o právně závazné dokumenty. Pokud však už dojde k jejich aplikaci, ať už na základě vůle smluvních stran nebo jinak, nelze povinnost jednat v dobré víře vyloučit.

Zajímavý případ, při jehož řešení byly použity Zásady UNIDROIT, který se však spíše dotýká problematiky obcházení smlouvy, respektive jednání v rozporu s jejím účelem, by projednáván u Rozhodčího soudu při Mezinárodní obchodní komoře v Paříži. Ve svém nálezu tento rozhodčí soud mimo jiné vyslovil závěr, že v souladu se zásadou dobré víry nelze připustit takovou interpretaci smlouvy, na základě níž by byla smluvní strana

---

<sup>6</sup> Rozhodčí nález Rozhodčího soudu při Mezinárodní obchodní komoře v Paříži března roku 1997, sp.zn. 7645. [citováno 6. června 2010].

Dostupný z: <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/95764511.html>

oprávněna nepřímo, na základě smlouvy s třetí osobou, dělat to, co smlouva výslovně zakazuje. Konkrétně tedy v řešeném případě dobrá víra zapovídá smluvní straně, aby prodávala zboží osobě, o níž ví nebo má vědět, že chce toto zboží prodávat dále na území jiného příjemce licence.<sup>7</sup> Uvedený rozhodčí nález tak především reaguje na problematiku nepřímého porušení smlouvy, a to s odkazem na zásadu dobré víry zapovídá.

## **V. Pojetí zákazu zneužití práv v DCFR**

Na práci Landovy komise, která vytvořila PECL, navázala v minulých letech Studijní skupina pro Evropský občanský zákoník a Výzkumná skupina k soukromému právu ES (skupina *acquis*), které společně v roce 2008 představily Návrh společného referenčního rámce (DCFR), jenž obsahuje zásady, definice a vzorová pravidla evropského soukromého práva<sup>8</sup>. Rozsah právní úpravy, je však mnohem širší, než je tomu u Zásad UNIDROIT nebo PECL, když DCFR upravuje například i problematiku civilních deliktů či spotřebitelské vztahy. Nejde zatím o právně závazný text a ani v budoucnu by tomu tak nemělo být, přesto má být důležitým zdrojem inspirace pro další normotvorbu v rámci ES, včetně projektu Evropského občanského zákoníku.

DCFR pamatuje též na zákaz zneužití práv, sice opětovně pod hlavičkou dobré víry, avšak mnohem podrobněji, než tomu bylo ve výše zmíněných dokumentech.

### III–1:103: Dobrá víra a poctivý obchodní styk

„1) Subjekt je povinen jednat v případě plnění povinností, výkonu práva na plnění, uplatňování nároku pro neplnění povinností, nebo výkonu práva ukončit závazkový nebo smluvní vztah, v souladu se zásadou dobré víry a poctivého obchodního styku.

2) Tuto povinnost nelze smluvně vyloučit nebo omezit.

3) Porušením této povinnosti nevznikají nároky vyplývající z neplnění závazku, avšak může znemožnit osobě, která povinnost porušila, vykonat či uplatnit právo, nárok či obranu, která by této osobě jinak náležela.“

Ze znění odstavce 2) citovaného ustanovení vyplývá, že povinnost jednat v dobré víře je opět stanovena kogentně. Pozornost je však třeba věnovat především odstavci 3), který stanoví následky porušení povinnosti jednat v

---

7 Rozhodčí nález Rozhodčího soudu při Mezinárodní obchodní komoře v Paříži, sp.zn. 9875.[citováno 6.června 2010].Dostupný z:[www.unilex.info/case.cfm?pid=2&do=case&id=697&step=FullText](http://www.unilex.info/case.cfm?pid=2&do=case&id=697&step=FullText)

8 Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR), Interim Outline Edition.[citováno 6. června 2010]. Dostupný z:[http://webh01.ua.ac.be/storme/2009\\_02\\_DCFR\\_OutlineEdition.pdf](http://webh01.ua.ac.be/storme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf)

souladu se zásadou dobré víry. Z tohoto porušení totiž pravidelně nevznikají nároky jako při jiném porušení smlouvy, tedy např. právo odstoupit od smlouvy, nárok na náhradu škody, apod. Specifickým následkem však je, že smluvní partner, který zneužívá své právo, nesmí toto právo vykonat. Je tak zřejmé, že dobrá víra ve smyslu zákazu zneužití práv plní určitou obrannou funkci v situaci, kdy se smluvní strana, která má v úmyslu zneužít své právo, domáhá výkonu tohoto práva, který jí je následně odepřen.

Uvedené platí jak pro práva vyplývající ze zákona, popřípadě mezinárodní smlouvy či jiného závazného pramene práva, tak ale i pro práva vyplývající ze smlouvy. Zvláště v těchto situacích je pak zřetelný střet zásady dobré víry nejen se zásadou právní jistoty, ale především se zásadou smluvní volnosti. Zůstává tak nedořešenou a značně kontroverzní otázkou, do jaké míry má být s odkazem na dobrou víru, respektive poctivost mezinárodních obchodních vztahů, zasahováno do smluvní volnosti smluvních partnerů. Bude tak především záviset na stanovisku rozhodujících orgánů k této otázce, jaké bude uplatnění výše uvedených ustanovení v praxi mezinárodních obchodních transakcí.

## **VI. Závěr**

Zákaz zneužití práv má své místo též mezinárodním obchodě, kde se prosazuje především skrze zásadu dobré víry. Povinnost jednat v souladu se zásadou dobré víry je tedy pravidelně spojena s regulací výkonu práv, která nesmí být zneužívána. Důsledkem takového zneužití pak nejsou standardní nároky z porušení smlouvy, ale nemožnost předmětná práva vykonat.

I když se v rámci jednotlivých právních řádů přístupy k dobré víře i regulaci výkonu práv liší, v mezinárodních obchodních vztazích lze vysledovat postupný posun směrem k akceptaci dobré víry jako obecné zásady, která dopadá na jednání smluvních partnerů. S ohledem na nově prezentovaný Návrh společného referenčního rámce lze pak očekávat, že tyto trendy se budou, minimálně v rámci páva ES, dále posilovat.

## **Literature:**

- Bonell, M.J. An International Restatement of Contract Law, The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. 3. vydání. Ardsley, NY : Transnational Publisher, Inc., 2005, 691 s.
- Brownsword, R., Hird, N.J., Howells, G. Good Faith in Contract – Concept and Context. Aldershot : Ashgate Publishing Limited, 2004, 326 s.
- Zimmermann, R., Whittaker, S. Good Faith in European Contract Law. Cambridge : Cambridge University Press, 2000, 720 s.

- Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR), Interim Outline Edition. [citováno 6. června 2010]. Dostupný z: [http://webh01.ua.ac.be/storme/2009\\_02\\_DCFR\\_OutlineEdition.pdf](http://webh01.ua.ac.be/storme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf)
- Sheehy, Benedikt. Good Faith in the CISG: The Interpretation Problems of Article 7 [citováno 6. června 2010]. Dostupný z: <http://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1815&context=expresso>
- Barnes, Naomi Julia. Good faith under the UNIDROIT principles of international commercial contracts: a struggle for meaning. [citováno 6. června 2010] Dostupný z: [http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/car/html/CAR9\\_ARTICLE14.pdf](http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/car/html/CAR9_ARTICLE14.pdf)

**Contact – email**

karla.hyblova@seznam.cz